DiVA
http://www.diva-portal.org

This is the published version of a paper published in *Axess*.

Citation for the original published paper (version of record):

Olofsson, T. (2023)
En fruktansvärd skönhet
Axess, (7): 84-85

Access to the published version may require subscription.

N.B. When citing this work, cite the original published paper.

Permanent link to this version:
http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lnu:diva-125140

Påskuppror: var det ens en revolution?
FOTO: ALAMY

En fruktansvärd skönhet

LITTERATURVETENSKAP

För 50 år sedan var forskningen om James Joyce och hans författarskap ännu någorlunda möjlig att överblicka. Det är den knappast längre. Den har under de senaste årtiondena svällt över alla bräddar och ter sig numera enormt livaktig särskilt i USA. Från andra sidan Atlanten har en rad väsentliga arbeten kommit, men även en hel del abstrusa studier, ibland så teoristyrda att de knappast kan sägas ha bidragit till Joyceforskningen alls utan mest framstått som provkörningar av någon ny teori eller något modernt paradigm som ännu inte har prövats på den store irländaren.

Visst händer det att det någorlunda välbekanta stoffet avslöjar nya aspekter när det ställs inför en ny teori, inget tvivel om den saken, men nedslående ofta blir Joyces författarskap bara föremål för utprovning av en ny litteraturvetenskaplig metod, så att det då är teorins användning och användbarhet som ställs i främsta rummet, inte det författarskap som upplåter sig till dessa övningar.

Postkoloniala studier är ett forskningsfält som i ett par årtionden har varit en gynnsam jordmån för att ge perspektiv på författarskap från tredje världen, främst afrikanska och asiatiska. Med tiden har även författare från andra områden öppnat sig för sådana perspektiv. Joyce är ett sådant exempel, detta därför att han kom från Irland, en ö som i sin helhet tillhörde Storbritannien fram till för 100 år sedan, men som 1922 lyckades slingra sig ur det brittiska förtrycket och kunde etablera en självständig republik som omfattade större delen av ön. Dock inte hela, som bekant, ett katastrofladdat förhållande som i många år har lett till blodiga konflikter och nu senast till ansenliga ekonomiska komplikationer, eftersom republiken Irland är medlem av EU, medan den andra delen av ön, Nordirland, fortfarande är inlemmad i Storbritannien och alltså inte längre tillhör EU.

I *Dublinbor* (1914) skildrar Joyce människor ur olika samhällsskikt. Gemensamt för dem alla är att de framstår som ”paralysed”, som lamslagna. Redan innan Joyce blev föremål för postkoloniala studier tolkades denna handlingsförlamning ganska ofta som en följd av att irländarna var förtryckta, men ingenstans i novellerna är detta något som sägs explicit. Är paralysin existentiell eller en följd av att irländarna var ett kuvat och malträterat folk under brittiskt styre? Det är frågan.

I sin första roman *Porträtt av konstnären som ung* (1916) skildrar Joyce en ung intellektuell, Stephen Dedalus, ett alter ego som liksom författaren själv har utbildats i jesuitiska elitskolor, men som driven av frihetslängtan gör sig beredd att gå i landsflykt och att inte bara bryta upp från sin familj utan även från den katolska kyrkan, som han kallar ”en gammal kossa mjölkad av präster”, och från sitt fosterland, som han kallar ”en sugga som äter upp sin egen avkomma”.

Vid 22 års ålder gick Joyce i landsflykt. Det var 1904 och långt före frigörelsen från Storbritannien. Faktum är att han var trött på det evinnerliga patriotiska käbblet, som han inte trodde skulle kunna leda till något, och minst lika trött på den brittiska överheten och dess styre. Redan vid denna tid var katolicismen nära lierad med den irländska patriotismen. Den unge Joyce förväntade sig inget gott från vare sig det ena eller det andra. Han ville bara komma bort.

Han deltog aldrig i den så kallade ”keltiska renässansen” med William Butler Yeats och Lady Gregory i spetsen och hade själv inget levande förhållande till det iriska språket, gäliskan, som nationalisterna vurmade för. Själv kunde han grekiska och latin bättre, så småningom även en lång rad andra språk.

Hans författarskap öppnar sig ytterst motsträvigt för koloniala perspektiv. Den saken är klar. Ansatser till sådana rör vanligen den ”paralysi” som gestaltas i *Dublinbor* och den kaotiska vilsenhet som kännetecknar i Stephen Dedalus i *Ulysses*. Roligare men mindre trovärdiga

”Är Joyces avsikt att hylla de patriotiska kämparna eller vill han bara antyda dem som skuggor inom ramen för sin fiktion?”

är de kommentatorer som har beskrivit *Finnegans Wake* (1939) som ett subversivt attentat riktat mot engelska språket, det språk som britterna påtvingade de underkuvade irländarna. Detta verk, skrivet på ett hemmagjort språk som i själva verket är ett angliserat konglomerat av ett dussintal europeiska språk, däribland norska och danska, kan minst lika gärna uppfattas som ett uttryck för kärlek till det engelska språket och som en virtuos uppvisning av vad det kan tänjas till att åstadkomma i konstnärligt och eufoniskt hänseende.

I en ny bok med titeln *James Joyce and the Irish Revolution. The Easter Rising as Modern Event* strävar den amerikanske professorn Luke Gibbons efter att sätta in Joyce i ett postkolonialt och ”revolutionärt” sammanhang. Han menar att Joyces ”revolution of the word” utgör ett slags spegling av den irländska revolutionen. Men vad är då den irländska revolutionen?

Den händelse som Gibbons uppfattar som en revolution, påskupproret 1916, brukar i historieskrivningen karakteriseras som just ett uppror. Påskupproret slogs ner av brittisk militär på bara några få dagar. Merparten av upprorsmännens vapen kom från Tyskland och hade med fiskebåtar smugglats till Irlands sydkust. Första världskriget pågick och Tyskland hade naturligtvis intresse av att underblåsa en väpnad konflikt inom det brittiska imperiet.

Britterna krossade det väpnade upproret brutalt. Efteråt följde groteska avrättningar av 14 av ledarna, flera av dem redan så svårt skottskadade att de inte kunde stå upp utan satt uppbundna på stolar inför exekutionspatrullen. Repressalierna ledde till att en våg av indignation svepte över Irland. De som förut varit liknöjda (eller ”paralysed” med Joyces uttryck) började nu engagera sig i en stegvis alltmer kraftfull opinion mot Storbritannien. Ytterligare smärre väpnade uppror iscensattes, men det var slutligen vid ett förhandlingsbord i London som Irland lyckades få sin självständighet.

Att kalla ”the Easter Rising” för en revolution, som Gibbons gör, förefaller att vara en överdrift. Därför framstår även professorns försök att göra ”spatiala” jämförelser mellan *Ulysses* och påskupproret som krystade. Gibbons försöker leda i bevis att Joyce i sin roman låter sina figurer röra sig längs samma stråk och vistas på samma pubar där upprorsmännen brukade hålla till. Om dessa iakttagelser är riktigt träffande är svårt att avgöra. Men låt oss säga att det stämmer, vad säger i så fall detta om Joyces syften? Är Joyces avsikt att hylla de patriotiska kämparna eller vill han bara antyda dem som skuggor inom ramen för sin fiktion, där referenserna till Homeros och Odysséen hur som helst är dominant och mycket viktigare?

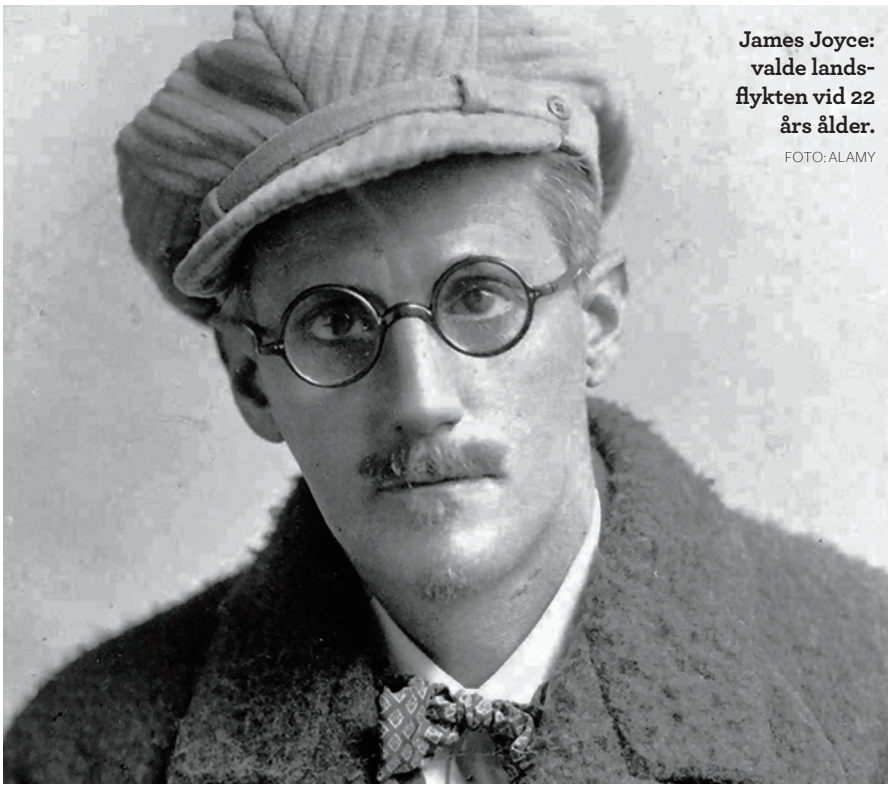

James Joyce: valde landsflykten vid 22 års ålder.
FOTO: ALAMY

På säkrare mark rör sig Gibbons när han utförligt och i tröttande detalj redovisar vad några av frihetskämparna tyckt om James Joyce. Han har grävt djupt i dagböcker och brev skrivna av exempelvis Roger Casement, Ernie O’Malley och Desmond Ryan, även i självbiografiska verk. Vad han då finner och överdrivet flitigt citerar är vittnesmål om hur mycket James Joyce har betytt för dessa gamla kämpar. I de flesta fall har dessa tappra patrioter läst och tagit djupa intryck av Joyce långt efter att de stod på barrikaderna. Att de inte uppfattar den landsflyktige författaren som en svikare av den unga nationen utan som en mycket vittnesgill skildrare av det ofria Irlands problem framgår med all önskvärd tydlighet.

En stor del av Gibbons framställning är helt enkelt utformad som receptionsforskning. Vad tyckte frihetskämparna om Joyce? De tyckte om honom, åtminstone några av de mest namnkunniga i kretsen. Ändå förmodar jag att även dessa, när det begav sig 1916 och senare även 1921, hellre eldades av den irländska patriotism de då kunde finna hos William Butler Yeats och John Millington Synge. Det är först långt senare som deras förståelse för Joyce växer fram.

Luke Gibbons postkoloniala studie av Joyce innehåller mycket nytt stoff. Detta är i sig intressant att ta del av. Problemen uppstår när författaren strukturerar sitt material och då förlorar greppet om det. I mina ögon är de receptionshistoriska kapitlen de mest givande, trots att de är så utförliga och ibland förlorar sitt fokus. De postkoloniala perspektiven är darrigare, mycket beroende på att Joyces ofta omtalade ”revolution of the word” bygger på en metafor (”revolution”) och att Gibbons aldrig lyckas övertyga läsaren om vad denna har med ”the Easter Rising” att göra, i synnerhet som det tar för mycket emot att gå med på att påskupproret var en revolution.

Tommy Olofsson

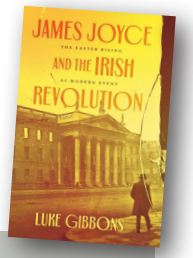

JAMES JOYCE AND THE IRISH REVOLUTION
THE EASTER RISING AS MODERN EVENT
LUKE GIBBONS
The University of Chicago Press 2023